

ВЕКТОРИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЕСТЕТИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Лариса Серих

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувачка кафедри теорії і методики змісту освіти

Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Суми, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-5290-8596

su181260slv@ukr.net

Анотація. У положеннях наукової автор розкриває особливості взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків. Пропонує розроблене й апробоване естетичне середовище, в якому діють вектори взаємодії. Уточнена дефініція «естетичне середовище взаємодії», що автор трактує як педагогічно організоване виховне середовище, у якому відбувається динамічна педагогічна дія, співпраця суб'єктів педагогічної взаємодії. Взаємодія спрямована на досягнення означеної мети – естетичного виховання підлітків, у ній передбачається прямо або опосередковано залучення до освітньо-виховного процесу суб'єктів педагогічної взаємодії. Це суб'єкти взаємодії закладів загальної середньої освіти, закладів позашкільної освіти, суб'єкт-об'єктних відносини інших інституцій. Ці відносини підтримують складний взаємозв'язок суспільних киш-систем загальної середньої та позашкільної освіти і уможливають естетичне виховання підлітків, розвиток суспільства, виконання соціального замовлення тощо.

Розроблені вектори порушують суб'єкт-суб'єктні відносини у закладах загальної середньої освіти, указує суб'єкт-суб'єктні відносини у закладах позашкільної освіти, поєднує (інтегрує) суб'єкт-суб'єктні відносини у означених закладах. Вектори дозволяють прослідкувати взаємозв'язки між усіма суб'єктами освітньо-виховної діяльності й навколишнім середовищем (природа, архітектура, виробництво, Інтернет тощо), взаємозв'язки з іншими інституціями (суб'єктами та об'єктами) (творчі об'єднання, спілки, музеї, філармонії, театри, студії, галереї, виставки, фотогалереї, парки культури та відпочинку, громадські організації, бібліотеки, Internet-кафе та ін.), підтримувати суб'єкт-об'єктні та суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини в естетичному вихованні підлітків.

Ключові слова: взаємодія, естетичне виховання, естетичне середовище, заклад загальної середньої освіти, заклад позашкільної освіти, підлітки.

Вступ. На основі теоретичного аналізу виховного середовища закладів освіти визнано доцільним суттєвим компонентом його виховного потенціалу як частину життєвого й культурного простору. Сучасні дослідження акцентують увагу на можливостях освітнього середовища як зосередженні імпульсів і стимулів для особистісного зростання й самореалізації, джерела певних настроїв і станів, основи виховання й розвитку особистості і розглядають освітнє середовище як об'єктивну здатність здійснювати виховний вплив на суб'єктів освітнього процесу. Таку здатність розглядають як виховний потенціал середовища, який може бути реалізований цілеспрямованою системою педагогічних дій. При цьому актуалізується проблема створення ефективного внутрішнього (локального, прикладом є взаємодія закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) та закладів позашкільної освіти (ЗПО), та зовнішнього (місцевого, регіонального, прикладом є взаємодія ЗЗСО та ЗПО з іншими суб'єктами взаємодії: музеями, бібліотеками та ін.) освітньо-виховного середовища у взаємодії закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти. Тому наукова стаття є актуальною і своєчасною.

Мета публікації – розкрити поняття «естетичне середовище» і розробити вектори взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

Основна частина. У сучасному науково-педагогічному дискурсі широко обговорюється проблема «соціальне середовище – становлення особистості», науковці зазначають високий ступінь залежності розвитку людини від умов її взаємодії з оточуючим світом, що змінюється. Психолого-педагогічна наука оперує категоріями «середовище», «педагогічне середовище», «виховне середовище», «культурно-естетичне», «архітектурно-естетичне», «соціально-виховне середовище», «освітньо-виховне» тощо, що відображають тенденцію посилення її уваги та практики до суміжних проблем у контексті розвитку, становлення особистості дитини. Аналізуючи низку педагогічних дефініцій та практику естетичного виховання, дає змогу розглядати «естетичне середовище» закладів освіти як соціально-виховне середовище, сутність якого розуміємо як сукупність умов життєдіяльності особистості, що здійснюють цілеспрямований вплив на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб.

Завдання педагогічної концептуалізації дефініції, вивчення джерельної бази дослідження, яке складається з різнопланових за змістом та характером джерел, уможливило визначення основних понять дослідження естетичного середовища. Науковці (В. Давидов, М. Кларін та ін.) акцентували увагу на філософському аспекті поняття «освітньо-виховне середовище». Педагогічну інтерпретацію середовища здійснила Т. Мурманцева, яка обґрунтувала процес створення культурно-естетичного середовища в освітній системі ЗЗСО з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу і розглядала його як засіб естетичного виховання учнів (Мурманцева, 1998). Педагог Г. Тарасенко розглядає виховне середовище як «сукупність природних та соціально-побутових умов, у яких відбувається життєдіяльність дитини і становлення її особистості. У «результаті середовище певним чином «типізує» особистість дитини, даючи педагогам змогу реалізовувати в процесі

виховання поставлені завдання» (Тарасенко, 2015: 10). Слідуючи за науковцем, визначаємо «естетичне середовище» як педагогічно доцільну організацію виховного естетичного простору підлітків та побудову на цій основі системи взаємодії ЗЗСО та ЗПО. При цьому важливим є позитивне сприйняття підлітками цього середовища, що можливе за умови їх залучення в процес його створення та вдосконалення.

Важлива риса інноваційного *естетико-виховного середовища* полягає в його спроможності забезпечити всім суб'єктам освітнього процесу можливість для ефективного особистісного саморозвитку. Особливо важливе для розвитку школярів створення простору ампліфікації, тобто системного збагачення *ситуацій виховання* й розвитку *специфічними видами дитячої діяльності*. Для цього застосовуємо *інноваційні способи організації* життя підлітків, такі як наскрізне «вплитання» ситуацій милування природою в канву естетичної діяльності, щоденних прогулянок, розваг, екскурсій, сезонних свят тощо.

У контексті інноваційних процесів в освіті актуальним є питання конструювання, моделювання, проєктування естетико-виховного середовища, яке сприяє естетичному вихованню здобувачів освіти. Ця ідея розглядається в багатьох документах, де містяться положення з організації середовища. У створенні середовища великого значення набувають кольори. Дослідження кольорів веселки першим виконав І. Ньютон, який розглядав їх як спектр «*кольорових почуттів*» і стверджував, що колір – це субстанція, що змінюється подібно звуку, тому існують такі кольори, яких ми, люди, не здатні сприйняти. Сучасні вчені доводять, що наша кольорова чутливість розвивається і з часом, ми зможемо бачити такі кольори, які абсолютно недоступні зараз (Вплив кольорів, 2013). Загальновідомо про *властивість кольору впливати на людину*, бо символіка кольору опирається на об'єктивні особливості психіки й на всі можливі асоціації. Схожої думки дотримується Johannes Itten і доводить, що колір *викликає певний емоційний і душевний стан*. Згідно з законами колористики кольорове середовище впливає на характер людини, тому для формування творчої активної позиції підлітка потрібно обирати кольори, які люблять екстраверти, – це жовтий, фіолетовий, червоний, зелений, вони викликають розширення поля діяльності й контактів із людьми (Itten, J. 2003), що, на нашу думку, також позитивно впливає на спілкування суб'єктів виховної взаємодії та впливає на естетику середовища.

У цьому контексті погоджуємося з рекомендацією Я. Мамонтова про естетичний вплив середовища. «Естетичне виховання буде досягнуто легко й швидко, якщо ми «помістимо» дитину в художнє середовище (вона має бути красивою й здоровою, тому, насамперед, треба піклуватися про гармонійний розвиток її тіла, чого можна досягти за допомогою розумної гігієни й гімнастики) (Мамонтов, 1990). Особливий науковий інтерес у розгляді проблеми естетичного середовища становлять праці А. Макаренка, який приділяв багато уваги *естетизації побуту* своїх вихованців і вважав, що «з естетичної точки зору побут є лакмусовим папірцем рівня *естетичного розвитку особистості*, групи чи колективу». Педагог вказував на виховне значення візуального компонента освітнього середовища: «колектив потрібно прикрашати ззовні... Все це дуже важливо. Ось стіл, на нього можна покласти клейонку – гарно, гігієнічно, можна покласти будь-що, а потім прибрали, вимили – чисто. Але, Ні! Тільки скатертину, біла скатертину змусить навчитися їсти охайно, клейонка – розпушта. Скатертину в перші дні завжди буде брудною, уся – у плямах, а через півроку стане чистою. Неможливо виховати акуратність, без білої скатертини...» (Макаренко, 1986). З цим неможливо не погодитися, оскільки виховання на зразок краси і є естетичне виховання в дії.

Педагогіка сьогодення пропонує середовищний підхід «*як теорію і технологію безпосереднього управління процесами розвитку та виховання дитини; як систему дій з перетворення середовища на засіб проєктування й діагностики результатів навчання і виховання*» (Тарасенко, 2015: 10). При цьому освітнє оточення підлітків має бути максимально зручним і відповідати естетичним вимогам. *Естетично оформлений інтер'єр* закладу, як доведено у роботах П. Автомонова, С. Луژهцького, виступає невід'ємною умовою організації освітньо-виховного процесу. Естетично організоване «*середовище формує свідомість школяра*, впливає на його психіку та поведінку, сприяє засвоєнню матеріалу» (Луژهцький & Автомонов, 2000), таким чином, впливає на формування духовного світу дитини, розвиток її смаку, на якість навчання, праці, ефективність відпочинку, стан здоров'я учнів і вчителів (Дмитрієва, 2009). У контексті освітнього середовища доцільно розглядати сутність його *виховного потенціалу*, отже, *актуалізувати виховне середовище як духовне, матеріальне (предметне) й подієве наповнення життєдіяльності особистості*, що створює умови для її самореалізації, саморозвитку, розкриття творчого потенціалу, підвищення рівня естетичної вихованості. Тому це дає змогу нам розширити просторові межі освітнього середовища і розглядати його як «*естетико-виховне*» з позиції *взаємодії* закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

По-перше, естетичне виховання у такій взаємодії виходить за рамки класу закладу загальної середньої освіти і розглядається через призму *естетичного погляду на об'єкт взаємодії в цілому*.

По-друге, шлях до розуміння естетичного об'єкту ЗЗСО та ЗПО лежить у *порівняльному аналізі прекрасного в природі й мистецтві*, оскільки основу сприймання оточуючого світу як естетичного об'єкту становить естетичний досвід, який накопичується в мистецтві. З точки зору розвитку такого напрямку філософського знання, як екологічна естетика – наука, що знаходиться в центрі перетину культурних традицій. Ю. Сепанма пропонує розрізняти слабкі й сильні естетичні об'єкти. До першого, базового виду, належать *твори мистецтва*, до другого – *природне й штучне навколишнє середовище*. Третій, гібридний, виникає з комбінації двох попередніх, як *мистецтво навколишнього середовища*. До того ж Ю. Сепанма визначає *естетику поведінки* як естетику реального світу на відміну від естетики уявного світу мистецтва. Так постає питання співвідношення класичної естетики як філософії мистецтва в контексті більш широкої проблеми «природа й мистецтво», яке вирішується так: самоцінність природи задається позитивною естетикою (Сепанма, 1986).

По-третє, дотичним до педагогічної взаємодії ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків є *створення рефлексивного середовища*. Концептуальним положенням, на яке воно спирається, є особистісно-комунікативна зумовленість рефлексії, а основа існування середовища – *організація, функціонування й відтворення рефлексивності*, здійснюване у взаємодії носіїв організованої та стихійної рефлексії. Носіями організованої рефлексії мають виступати педагоги, рефлекстренери, професіонали. Джерелами організованої рефлексії є навчальні дисципліни, спецкурси, діагностичні засоби. Носіями стихійної рефлексії є, звичайно, учні, вихованці. «Основною психолого-педагогічною установкою освітнього процесу, що відбувається в рефлексивному середовищі, є зближення власного та професійного досвіду педагога. Звідси процес рефлексії включає нарощування фахової культури через переосмислення особистісного та професійного досвіду. Організація й функціонування рефлексивного середовища є головною умовою культивування рефлексії, обов'язкове введення її до навчально-виховного процесу, яка забезпечує активізацію процесів особистісного та професійного самовизначення». Спираючись на думку Л. Мішик, яка під необхідною функціональною властивістю середовища рефлексії розуміє «можливість реалізації в ній розвиваючих взаємодій» (Мішик, 2011: 59), ми інтегруємо таку властивість у взаємодію ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків, за структури якої передбачаємо єдність таких складових: *змісту* (професійно-творчого); *розвиваючих ситуацій*; *процесів взаємодії*; *способів організації та реалізації цих взаємодій*; *готовності до взаємодії* та внутрішньо-особистісних умов її продуктивної реалізації; *результатів взаємодій* (саморозвиток підлітків та їх естетичного виховання) як внутрішньо-особистісного перетворення його змісту.

По-четверте, важливим засобом створення естетичного середовища ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків є самі *суб'єкти взаємодії*, підлітки, їхня *поведінка*, до якої В. Сухомлинський включає й культуру спілкування між дорослими й дітьми, спілкування в дитячому колективі. «Сила виховної дії внутрішньо колективних відносин на естетичний розвиток особистості полягає в досвіді спілкування». У педагогічній системі В. Сухомлинського *середовище школи, педагогічне середовище, виховне середовище* розглядаються як *суттєвий чинник становлення особистості*. Глибоке осмислення педагогічної практики, актуальних задач школи, потреб суспільного розвитку приводить педагога до розуміння процесу виховання і його складових. В. Сухомлинський виділяє три складові частини виховного процесу: педагог – вихованець – колектив» (Сухомлинський, 1977), а це дозволяє визнати у взаємодії ЗЗСО та ЗПО естетичний компонент виховання підлітків.

Сутність *взаємовідносин між наставниками й вихованцями* в естетико-виховному середовищі відображено в працях Я. Коменського, що доводить, що означені взаємовідносини сприяють *естетизації цих відносин* (Коменський, 1982). На думку Л. Виготського, середовище виступає в ролі не обстановки, але джерела розвитку людини, воно «по-своєму деформує та спрямовує будь-який подразник, який діє на людину та спрямовує будь-яке подразнення, діє на людину зовні, і на будь-яку реакцію, яке йде від людини» (Виготський, 2001). Науковець визнає «естетичне середовище навчального закладу як його навчально-виховну й побутову сфери» (Виготський, 2001). Таким чином, визначаємо виховний процес *трибійної активної*: активний вихованець, активний педагог та активне сконструйоване середовище. Це дозволяє під «естетичним середовищем» розуміти сукупність умов, які оточують підлітків та *взаємодіють з ним*, як з «живим» організмом, а естетичне середовище взаємодії ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків стає педагогічно розширеним простором, що характеризується змістовно-структурною єдністю. При цьому, естетичне середовище й естетико-виховне середовище розглядаємо синонімічними.

Результати та їх обговорення. Зважаючи на те, що в теорії естетичного виховання естетико-виховне середовище переважно розглядається як стихійний елемент освітньо-виховного процесу, функцією естетико-виховного середовища є сприяння виникненню в особистості потреби в естетичному розвитку. Естетичне середовище включає в себе дві взаємопов'язані сфери: просторово-предметну (навчально-виховну, побутову) й духовно-емоційну (соціальну, сферу особистісних відносин). Таким чином, можемо говорити про сутнісний вплив розглянутих вище наукових ідей на сучасну практику вирішення проблеми «естетико-виховне середовище – виховання особистості». Узагальнюючи попередні думки, можемо зробити деякі висновки щодо створення естетичного середовища взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків та зобразити складові означеної взаємодії в схемі, включаючи розроблені вектори взаємодії (рис. 1).

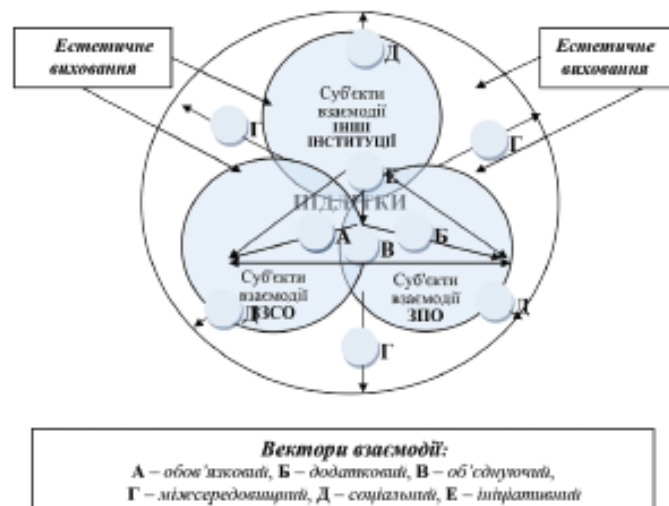

Рис. 1. Вектори взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному середовищі

Таким чином, основною дослідницькою ідеєю в межах взаємодії ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків є *співпраця, кола широкого спектру певних освітніх і соціальних шарів, об'єктів і суб'єктів взаємодії*, які забезпечують взаємодію, проєктування педагогічними засобами процесів естетичного виховання підлітків. За таких умов суб'єктами педагогічної взаємодії в ЗЗСО є: педагогічні працівники: класні керівники, учителі, педагоги-організатори, заступники директорів з навчально-виховної роботи; психологи, соціальні педагоги, підлітки та їхні батьки. Суб'єкти педагогічної взаємодії в ЗПО – педагогічні працівники: культорганізатори, керівники гуртків, заступники директорів, завідувачі відділами; підлітки та їхні батьки. Іншими суб'єктами (інституціями), які забезпечують суб'єкт-суб'єктну взаємодію ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків, є учасники взаємодії, суб'єктів взаємодії будинків культури, мистецьких клубів, творчих об'єднань, спілок, музеїв, філармоній, театрів, студій, галерей, виставок, фотогалерей, парків культури, громадських організацій, бібліотек, Internet-кафе, клубів, Internet, медіа та інших інституцій. При цьому ключовим суб'єктом взаємодії є ПДЛІТОК.

Педагогічна інтерпретація взаємодії ЗЗСО та ЗПО реалізується в об'єктивних умовах-векторах, які застосовано в науковому обігу й об'єктивно відображають означену взаємодію в естетичному вихованні підлітків. Це *вектори взаємодії* (подаємо їх шість – умовно, хоча їх може бути більше, менше в залежності від того, які педагогічні цілі ставитимуться у освітньо-виховному процесі), які діють в естетичному середовищі і дозволяють *унаочнити процес* динамічної взаємодії ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків, насамперед, дозволяють розглянути ідеї сутнісного впливу на створення *системи взаємодії* закладів ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків. Такі вектори («від лат. *vector* – той, хто несе, відрізок прямої певної довжини і напрямку») (Нечволод, 2008: 96) спрямовують дії в естетичному середовищі взаємодії, а саме: *вектор А* (обов'язковий) прямує від суб'єктів педагогічної взаємодії (підлітків) до суб'єктів педагогічної взаємодії у ЗЗСО, порушує суб'єкт-суб'єктні відносини у ЗЗСО; *вектор Б* (додатковий) – від суб'єктів педагогічної взаємодії (підлітків) до суб'єктів взаємодії у ЗПО, указує на суб'єкт-суб'єктні відносини у ЗПО; *вектор В* (об'єднуючий) поєднує суб'єктів педагогічної взаємодії ЗЗСО і суб'єктів педагогічної взаємодії ЗПО, поєднує (інтегрує) суб'єкт-суб'єктні відносини у ЗЗСО та ЗПО; *вектор Г* (міжсередовищний), який діє між (всередині) естетичними середовищами педагогічної взаємодії та дозволяє прослідкувати взаємозв'язки між усіма суб'єктами освітньо-виховної діяльності й навколишнім середовищем (природа, архітектура, виробництво, Інтернет тощо); *вектор Д* (соціальний), що розглядає взаємозв'язки з іншими інституціями (суб'єктами та об'єктами) (творчі об'єднання, спілки, музеї, філармонії, театри, студії, галереї, виставки, фотогалереї, парки культури та відпочинку, громадські організації, бібліотеки, Internet-кафе та ін.) педагогічної взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків; *вектор Е* (ініціативний) спрямований від (суб'єктів ВЗ) підлітків, батьків підлітків до всіх суб'єктів педагогічної взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти та порушує й підтримує суб'єкт-об'єктні та суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини в естетичному вихованні підлітків.

Отже, аналіз потенціалу естетичного середовища взаємодії ЗЗСО та ЗПО за визначених напрямках-векторах, дозволив окреслити систему взаємодії ЗЗСО та ЗПО, спільні дії учасників освітньо-виховного процесу щодо створення середовища педагогічної взаємодії в естетичному вихованні підлітків:

- будова системи взаємодії, яка забезпечує зростання активної позиції підлітків до діяльності, до створення краси, здійснює цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку підлітків з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб;
- залучення органів учнівського самоврядування для забезпечення естетичної діяльності в ЗЗСО та ЗПО: на території біля закладу ЗПО, стадіонів, басейнів, майданчиків, інших навчальних, освітньо-виховних приміщень;
  - взаємодія учнівського активу з учителями в розробці дизайну навчальних кабінетів, закладів освіти;
  - урахування особистого прикладу педагога, який уможливорює активні дії суб'єктів взаємодії, спрямовані на удосконалення естетико-виховного процесу;
  - оновлення естетико-виховного змісту уроків, заходів у ЗЗСО та занять, масових заходів у ЗПО для ефективності естетико-виховної дії в освітній урочній, позаурочній та позашкільній діяльності;
  - стимулювання активної емоційної співпраці на уроках, заняттях в ЗЗСО;
  - залучення підлітків ЗЗСО до естетичної діяльності в ЗПО, що створює умови для їх самореалізації, саморозвитку, розкриття творчого потенціалу;
- залучення учасників суб'єктів-суб'єктної взаємодії до естетико-виховної діяльності та забезпечення педагогічної взаємодії в інших об'єктах (інституціях): будинках культури, мистецьких клубах, музеях, філармонії, театрах, студіях, галереях, виставках, парках, бібліотеках, Internet-клубах та ін.;
- забезпечення підвищення професійної компетентності педагогів у впровадженні способів та форм взаємодії;
- залучення педагогів ЗЗСО та ЗПО до співучасті в семінарах, круглих столах, дискусіях, методичних об'єднаннях, майстер-класах, екскурсіях, конкурсах, концертах тощо з метою ефективного забезпечення взаємодії ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків, цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку вихованців.

Висновки. Спільна діяльність учнів і педагогів зі створення естетичного (естетико-виховного) середовища взаємодії ЗЗСО та ЗПО призводить до значної позитивної динаміки. Естетичне (естетико-виховне) середовище взаємодії ЗЗСО та ЗПО стає значним фактором, стрижнем, основою, суттєвим потенціалом

взаємодії в естетичному вихованні підлітків, яку презентуємо як систему взаємодії ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків.

Розв'язання цієї проблеми відповідає сучасним вимогам суспільного розвитку та спрямовано не лише на забезпечення умов для творчого розвитку й самореалізації підлітків, а й на підвищення рівня їхньої духовної, моральної, інформаційної культури. З огляду на це вважаємо за педагогічно доцільне, використання потенціалу естетичного середовища як умовно-сутнісного утворення системи взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва : Издательство «Смысл». 2005. 209 с.
2. Вплив кольорів на душевний стан людини. URL : <http://smerfero.com>.
3. Дмитрієва І.В. Корекційні функції естетичного виховання та механізми їх реалізації в старших класах допоміжної школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13. 00. 03. Київ, 2009. 423 с.
4. Коменський Я.А. Избранные педагогические сочинения в 2-х т. Москва : Педагогика, 1982. 656 с.
5. Лужецький С.Г. Соціально-психологічні передумови формування предметно-просторового середовища навчання. *Вісник ХПІ. Мистецтвознавство*. Вип. 3. Харків : ХХПІ, 2000. С. 240–241.
6. Макаренко А.С. Воспитание гражданина / Сост. Р. М. Бескина, М.Д. Виноградова. Москва : Просвещение, 1988. 304 с.
7. Мамонтов Я.А. Проблема эстетического воспитания. Москва : Прометей, 1990. 228 с.
8. Міших Л.І. Теорія і практика професійної підготовки соціального педагога : Монографія. Глухів : ГНПУ імені Олександра Довженка. 2011. 116 с.
9. Мурманцева Т.К. Создание культурно-эстетической среды в образовательной системе : Школа с углублен. изуч. предметов художественно-эстетического цикла : дис. ...к. п. н. : 13.00.01. Саратов, 1998. 194 с.
10. Нечволод Л.І. Сучасний словник іноземних слів. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. 768 с.
11. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа : Обобщение опыта учебно-воспитательной работы в сельской средней школе. 2-е изд. Москва : Просвещение, 1979. 393 с.
12. Тарасенко Г. Щоб серце відгукнулось на красу : Середовищний підхід до організації освітнього процесу. *Дошкільне виховання*. 2015. № 6. С. 10–15.
13. Item J. The art-color. URL : <http://void.net.ua/itten/#after>.
14. Sepanmaa Y. The Beauty of Environment. A General Model for Environmental Aesthetics. Helsinki : Suomalainen Tiedeakatemia, 1986. 184 p.

References:

1. Vygotskij, L. S. (2005). *Psichologiya razvitiya cheloveka*. [Psychology of human development]. Moskva: Izdatel'stvo «Smysl». [in Russian].
2. Vplyv kol'oriv na dushevnyj stan lyudy'ny'. [The influence of colors on the mental state of man]. (2013). Vzyato z: <http://smerfero.com> [in Ukrainian].
3. Dmitriyeva, I. V. (2009). *Korekciyni funkciyi estety'chnogo vy'xovannya ta mexanizmy' yix realizaciyi v starshy'x klasax dopomizhnoyi shkoly'*. [Corrective functions of aesthetic education and mechanisms of their implementation in the senior classes of the auxiliary school] (avtoref. dy's. doktora ped. nauk: 13.00.03). Ky'viv. [in Ukrainian].
4. Komens'kij, YA. A. (1982). *Izbrannye pedagogicheskie sochineniya* [Selected pedagogical writings] v 2-h t. Moskva: Pedagogika. [in Russian].
5. Luzhecz'ky', S. G. (2000). *Social'no-psy'xologichni peredumovy' formu-vannya predmetno-prostorovogo seredovy'shha navchannya*. [Socio-psychological prerequisites for the formation of subject-spatial learning environment]. *Visnyk XPI. My'stectvo-znavstvo*. Xarkiv, 3, 240–241. [in Ukrainian].
6. Makarenko, A. S. (1988). *Vospitanie grazhdanina*. [Education of a citizen]. R. M. Beskina & M. D. Vinogradova. Moskva: Prosveshchenie. [in Russian].
7. Mamontov, YA. A. (1990). *Problema estetichnogo vospitaniya* [The problem of aesthetic education]. Moskva: Prometey. [in Russian].
8. Mishhy'k, L. I. (2011). *Teoriya i prakty'ka profesijnoyi pidgotovky' social'nogo pedagoga* [Theory and practice of professional training of a social pedagogue]. : (Monografiya). Glukiv: GNPU im. O. Dovzhenka. [in Ukrainian].
9. Murmanceva, T. K. (1998). *Sozdanie kul'turno-esteticheskoy sredy v obrazovatel'noj sisteme: SHkola s uglublen. predmetov hudozhestvenno-esteticheskogo cikla*: [Creation of a cultural and aesthetic environment in the educational system: School with deepened. objects of artistic and aesthetic cycle] (dis. kand. ped. nauk, spec.: 13.00.01). Saratov. [in Russian].
10. Nechvolod, L. I. (2008). *Suchasny'j slovny'k inshomovny'x sliv* [Modern dictionary of foreign words]. Xarkiv: TORSING PLYuS. [in Ukrainian].
11. Suhomlinskij, V. A. (1979). *Pavlyshskaya srednyaya shkola: Obobshchenie opyta uchebno-vospitel'noj raboty v sel'skoj srednej shkole*. [Pavlysh secondary school: Generalization of the experience of teaching and educational work in a rural secondary school]. Moskva: Prosveshchenie. [in Russian].
12. Tarasenko, G. (2015). *Shhob serce vidguknuilos' na krasu. Seredovy'shny'j pidxid do organizaciyi osvity'ogo procesu*. [That the heart responded to beauty. Environmental approach to the organization of the educational process]. *Doshkil'ne vy'xovannya*. 6. (10-15). [in Ukrainian].
13. Item, J. (2003). *The art-color*. Retrieved from: <http://void.net.ua/itten/#affe>
14. Sepanmaa, Y. (1986). *The Beauty of Environment. A General Model for Environmental Aesthetics*. Helsinki.